

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Рэктар БДУКМ

 Н.У. Карчэўская

«29 лістапада 2025 г.

Регистрационный № ВД-6/25-23эвч.

ТЭОРЫЯ КУЛЬТУРЫ

*Вучэбная праграма
ўстановы адукацыі па вучэбнай дысцыпліне
для спецыяльнасці
6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны,
прафілізацыі «Культурная спадчына і турызм»*

Вучэбная праграма складзена на аснове адукацыйнага стандарта вышэйшай адукацыі АСВА 6-05-0322-03-2023 па спецыяльнасці 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны, зацверджанага пастановай Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь ад 28.08.2023 № 274, вучэбнага плана БДУКМ па спецыяльнасці 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны.

СКЛАДАЛЬНІК

Т. Ф. Сухоцкая, прафесар кафедры культуралогіі ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат культуралогіі, дацэнт.

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

І.І. Таркан, дацэнт кафедры сацыяльна-гуманітарных дысцыплін установы адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка», кандыдат культуралогіі;

Т.М. Смолікава, дацэнт кафедры міжкультурных камунікацый і рэкламы ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат культуралогіі, дацэнт

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

кафедрай культуралогіі ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № 3 ад 17.10.2025);

прэзідыумам навукова-метадычнага савета ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № 2 ад 20.12.2025).

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная праграма па дадзенай вучэбнай дысцыпліне «Тэорыя культуры» складзена ў адпаведнасці з адукацыйным стандартам вышэйшай адукацыі АСВА 6-05-0314-02-2023 па спецыяльнасці 6-05-0322-03 «Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны». Вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Тэорыя культуры» прадугледжана для студэнтаў спецыяльнасці 6-05-0322-03 «Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны».

Засваенне асноў тэорыі культуры пры дапамозе гісторыка-генетычнага, параўнальна-гістарычнага, тыпалагічнага, структурна-функцыянальнага, каштоўнаснага, герменеўтычнага, семіятычнага падыходаў з'яўляецца неад'емнай часткай прафесійнага майстэрства спецыялістаў у сферы культуры, сродкам сацыяльна-культурных зносін, забяспечвае эстэтычнае і патрыятычнае выхаванне.

Вучэбная дысцыпліна «Тэорыя культуры» сфарміравана ў адпаведнасці з сучаснай адукацыйнай парадыхмай, адлюстроўвае ўнутраную логіку вивучаемых культуралагічных праблем, арыентуе будучых спецыялістаў на прафесійную дзейнасць.

Мэтай вучэбнай дысцыпліны «Тэорыя культуры» з'яўляецца набыццё студэнтамі базавых ведаў аб агульных заканамернасцях генезісу культуры, асаблівасцях яе будовы і функцыянавання, феноменах, універсаліях, канцэптах, а таксама спецыфіцы гістарычнага развіцця сусветнай і нацыянальнай культур, спосабах і праблемах іх узаемадзеяння.

Задачы:

- засвоіць сутнасць сацыяльных функцый і гісторыю станаўлення навуковай тэорыі культуры;
- авалодаць канцэпталогіяй, якая адлюстроўвае сацыяльную функцыю тэарэтычнага ведання;
- сфарміраваць уяўлення пра сутнасць і развіццё культуры, разнастайнасць яе форм і тыпаў;
- авалодаць ведамі аб метадах даследавання культуры.

Вучэбная дысцыпліна «Тэорыя культуры» прадугледжвае актуалізацыю міжпрадметных сувязей з такімі вучэбнымі дысцыплінамі дзяржаўнага кампанента, як: «Этналогія», «Этналогія Беларусі», «Усеагульная гісторыя», «Гісторыя Беларусі», а таксама вучэбнымі дысцыплінамі кампанента УВА: «Гісторыя мастацтваў», «Ахова гісторыка-культурнай спадчыны» і некаторымі іншымі.

У адпаведнасці з вучэбным планам па спецыяльнасці агульнай вышэйшай адукацыі 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны вивучэнне вучэбнай дысцыпліны «Тэорыя культуры»»

павінна забяспечыць фарміраванне ў студэнтаў наступных *універсальнай кампетэнцыі*:

– Валодаць здольнасцю аналізаваць працэсы і з’явы нацыянальнай і сусветнай культуры, наладжваць міжасабовае ўзаемадзеянне з улікам сацыяльна-культурных асаблівасцяў, этнічных і канфесійных адрозненняў.

Вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Тэорыя культуры» павінна забяспечыць фарміраванне ў студэнтаў базавай прафесійнай кампетэнцыі:

– Аналізаваць і ацэньваць асноўныя гістарычныя падзеі і працэсы, дасягненні сусветнай і айчынай культуры, агульныя заканамернасці фарміравання культурнай спадчыны.

Пры вывучэнні вучэбнай дысцыпліны мэтазгодна выкарыстоўваць *наступныя метады навучання*: тлумачальна-ілюстратыўны, эўрыстычны, метады ўключанага назірання, вучэбнае мадэляванне практыка-арыентаванага навуковага даследавання.

У рамках фарміравання сучасных сацыяльна-асобасных і сацыяльна-прафесійных кампетэнцый будучых спецыялістаў пры правядзенні семінарскіх заняткаў выкарыстоўваюцца метадыкі актыўнага навучання, дыскусійныя формы.

Для кіравання вучэбным працэсам і арганізацыі кантрольна-ацэначнай дзейнасці выкладчыкам рэкамендуецца выкарыстоўваць рэйтынгавыя, крэдытна-модульныя сістэмы ацэнкі вучэбнай і даследчай дзейнасці студэнтаў, варыятыўныя мадэлі кіруемай самастойнай працы.

У межах адукацыйнага працэсу па вучэбнай дысцыпліне студэнт павінен не толькі набыць тэарэтычныя і практычныя веды, уменні і навыкі па спецыяльнасці, але і развіваць свой каштоўнасна-асабовы, духоўны патэнцыял, сфарміраваць якасці патрыёта і грамадзяніна, гатовага да актыўнага ўдзелу ў эканамічным, вытворчым, сацыяльна-культурным жыцці краіны.

У адпаведнасці з вучэбным планам на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Тэорыя культуры» ўсяго прадугледжана 134 гадзіны, з якіх аўдыторных заняткаў 84 гадзіны. Прыкладнае размеркаванне гадзін па відах заняткаў: лекцыі – 44, семінары – 40.

Форма бягучай атэстацыі – тэст.

Рэкамендаваная форма прамежкавай атэстацыі студэнтаў – залік.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Тэма 1. Уводзіны

Праблема сістэматызацыі навуковага матэрыялу ў сучаснай гуманітарыстыцы. Прадмет тэорыі культуры. Тэарэтычная, гістарычная і прыкладная культуралогія. Базавыя дысцыпліны тэарэтычнай культуралогіі: філасофія культуры, тэорыя культуры, сацыялогія культуры. Характарыстыка асноўных школ і накірункаў тэарэтычнай культуралогіі. Тэорыя культуры і філасофія культуры: праблемныя палі, прадметная і метадалагічная спецыфіка гэтых абласцей культуралагічных ведаў. Месца тэорыі культуры ў структуры культуралагічных даследаванняў і адукацыйнай праграмы. Паняцці “аб’ект” і “тэкст” у тэорыі культуры, канцэпталогія і сінтэз.

Тэма 2. Узнікненне і развіццё культуралагічных ведаў на розных этапах існавання грамадства

Зараджэнне і развіццё ўяўленняў аб культуры. Разуменне культуры ў антычным грамадстве. Праблема духоўнага ўдасканалення асобы (Піфагор). Ідэя пайдэі. Культура як культ душы (Сакрат). Філасофская сістэма Платона. Крытыка цывілізацыйных дасягненняў (Дыяген). Лукрэцый Кар, Цыцэрон аб культуры. Паняцце атараксіі. Культура як культ маральнага выхавання (Сенека). Каштоўнасці ў сістэме светапогляду Тацыта.

Уяўленні аб сутнасці культуры ў Сярэдневякоўі. Кодэкс хрысціянскай маралі ў трактатах Тэртуліяна. Разуменне культуры ў працах філосафаў Сярэдневякоўя Аўгусціна Блажэннага, Фамы Аквінскага.

Дасягненні культуралагічнай думкі ў эпоху Адраджэння. Погляды на культуру М. Мантэня, Э. Ратэрдамскага, М. Кузанскага, Т. Кампанелы.

Культуралагічныя веды ў эпоху Асветы. Падыходы да культуры ў працах Р. Дэкарта, Дж. Лока, Ф. Бэкана, Дж. Віко, Ж.-Ж. Русо, Вальтэра, Т. Гобса.

Развіццё культуралагічных ведаў у індустрыяльным грамадстве. Культуралагічная праблематыка ў працах І. Канта, Г. Гегеля, Ф. Ніцшэ і іншых філосафаў.

Трактоўка культуралагічных праблем у ХХ ст. Феномен духоўнага фарміравання асобы ў працах рускіх філосафаў. Экзістэнцыяльная культурфіласофія. Постмадэрнісцкая трактоўка культуралагічных праблем.

Тэма 3. Сутнасць паняцця «культура»

Паняцце культуры як базавая катэгорыя культуралогіі. Этымалогія тэрміна «культура», яго полісемантычнасць. Асноўныя падыходы да вызначэння сутнасці культуры. Культура як вынік творчасці і асобая сфера

дзеінасці. Культура як сума дасягненняў чалавецтва. Паняцце артэфакту. Культура як другая прырода. Аксіялагічнае (каштоўнаснае) вымярэнне культуры. Каштоўнасныя дамінанты ў розных тыпах культуры. Культура як разнастайнасць і самабытнасць розных грамадстваў і аснова форм жыццядзейнасці. Культура як спецыфічная сістэма ідэалаў і норм. Культура як духоўны кампанент сукупнай вытворчасці. Культура як пошук сэнсаў. Паняцце архетыпу. Культура ў знакавым, сімвалічным, моўным, кодавым адлюстраванні.

Тэма 4. Функцыі культуры

Поліфункцыянальнасць культуры. Класіфікацыя функцый. Асноўныя функцыі культуры: сацыялізацыі, трансляцыі сацыяльнага вопыту, пазнавальная (гнасеалагічная), пераўтваральная, камунікатыўная, каштоўная (аксіялагічная), рэгулятыўная (нарматыўная), творчая (крэатыўная), інфармацыйная, знакавая (семіятычная), адаптыўная, гульнявая, ідэалагічная, інтэграцыйная, кампенсаторная. Тэорыя функцый у працах Э. Касірэра. Дыялектыка функцыянальнасці і дысфункцыянальнасці. Функцыя вытворчасці новых норм, каштоўнасцей, значэнняў і ведаў. Адаптыўная функцыя. Камунікатыўная функцыя. Канцэпцыя Г. М. Маклюэна аб ролі камунікатыўных тэхналогій у гісторыі культуры. Тыпы камунікацыі: традыцыйная, функцыянальна-ролевая, масавая. Гульнявая функцыя культуры. Разуменне гульні ў працах І. Канта, Ф. Шылера, Ё. Хейзінгі. Асаблівасці гульні.

Ідэалагічная функцыя. Ідэалогія як кампанент свядомасці суб'ектаў культуры.

Інфармацыйная функцыя. Узроўні інфармацыйных патрэб суб'ектаў культуры: біялагічны, сацыяльны. Віды інфармацыі. Станаўленне інфармацыйнага грамадства.

Функцыя сацыялізацыі. Нормы і значэнні як сродкі сацыялізацыі індывіда. Статуснае засваенне культуры ва ўмовах масавай вытворчасці.

Інтэграцыйная функцыя. Распрацоўка тэорыі інтэграцыі прадстаўнікамі функцыянальнай антрапалогіі (Б. Маліноўскі, А. Радкліф-Браўн і інш.). Супярэчлівы характар інтэграцыйнай функцыі культуры.

Кампенсаторная функцыя. Формы духоўнай і псіхалагічнай разрадкі і адпачынку ад праблем тэхнагеннага свету.

Тэма 5. Метадалогія даследаванняў культуры

Метад як сукупнасць правіл, прыёмаў і аперацый практычнага або тэарэтычнага асваення з'яў і працэсаў культуры. Тэарэтычная распрацоўка

праблем культуры. Розныя падыходы да аналізу феномена культуры: дыяхранна-сінхронны, анталагічны (Ф. Ніцшэ), феноменалагічны (Э. Гусэрль), сістэмны (Л. Уайт, П. Сарокін), дзейнасны, аксіялагічны (Г. Рыкерт, В. Віндэльбанд, М. Вебер), функцыянальны (Б. Маліноўскі, А. Радкліф-Браўн, Т. Парсанс), сінергетычны (І. Прыгожын), цэласны (А. Фліер), герменеўтычны (Ф. Шлеермахер, В. Дзільтэй, Х. Гадамер, П. Рыкёр), філасофска-гістарычны (І. Гердэр), філасофска-антрапалагічны (Э. Тайлар), тэалагічны (П. Фларэнскі), семіятычны (Ф. дэ Сасюр, Р. Барт, Ю. М. Лотман, У. Эка), гульнявы (Ё. Хэйзінга, Х. Артэга-і-Гасет, Г. Гесэ). Канцэпцыя тыпаў навуковай рацыянальнасці В. С. Сцёпіна. Класічны, некласічны і постнекласічны тыпы рацыянальнасці.

Культуралагічныя ідэі Ф. Ніцшэ. Апаланічны і дыянісііскі пачаткі як універсальныя катэгорыі заходняй культуры. Даследаванне культуры прадстаўнікамі сацыяльнай і культурнай антрапалогіі (Э. Тайлар, Дж. Фрэзер, Р. Бенедыкт, М. Мід, Ф. Боас, Л. Фрабеніус, А. Кробер). Псіхааналітычная інтэрпрэтацыя культуры (З. Фрэйд, К. Г. Юнг, Э. Фром, В. Франкл, К. Хорні). Посткласічная мадэль культуры ў філасофіі экзістэнцыялізму (К. Ясперс, М. Хайдэгер, Ж.-П. Сартр, А. Камю). Структуралісцкі і постструктуралісцкі падыходы ў разуменні і даследаванні культуры (М. Фуко, К. Ляві-Строс, Ж. Дэрыда, Ж. Делёз, Ж.-Ф. Ліатар).

Тэма 6. Тэорыя культурных формаў

Культура як цэласная сістэма. Структура культуры. Каштоўнасці як сутнасць культуры. Ідэал – аб’ект культуры. Нормы (агульначалавечыя, нацыянальныя, класавыя, групавыя, міжіндывідуальныя, інстытуцыянальныя, этнаграфічныя, канвенцыянальныя) і іх функцыі. Формы як элементы структуры культуры. Паняцце культурных універсалій. Архетыпы – базісныя элементы культуры (Цень, Персона, Аніма, Анімус і інш.). Семіятычнае вымярэнне культуры. Разнастайнасць моў культуры. Культурны тэкст. Роля сімвала ў культуры. Семіясфера культуры. Духоўная і матэрыяльная формы культуры.

Тэма 7. Духоўная культура, характарыстыка яе формаў

Вызначэнне паняцця «духоўная культура». Тэарэтыка-метадалагічныя падыходы да вызначэння зместу духоўнай культуры. Міфалогія, рэлігія, філасофія, мастацтва як асноўныя формы духоўнай культуры.

Міфалогія як ранняя форма духоўнай культуры. Гістарычныя формы рэлігіі. Філасофія як асобая галіна духоўнай культуры.

Мастацтва як эстэтычна-вобразнае асваенне рэчаіснасці. Рэчаіснасць у слоўных адцягненых вобразах, увасобленых у літаратуры. Музыка як пазапрадметная, ідэальная форма мастацтва. Трыадзінства карыснасці, трываласці, прыгажосці ў архітэктуры. Жывапіс як форма фіксацыі колеравых адчуванняў. Трохмернасць формы ў скульптуры. Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва як сінтэтычная форма дэкору. Тэатр як відовішчная форма драматычнага дзейства. Рухомыя зрокава-слоўныя вобразы ў кінамастацтве. Танец як адна з найстаражытнейшых праяў духоўнай дзейнасці чалавека.

Тэма 8. Матэрыяльная культура: крытэрыі і змест

Сутнасць і змест матэрыяльнай культуры. Катэгорыі матэрыяльнай культуры: пароды жывёл, гатункі раслін, культура глебы, будынкi і збудаванні, шляхі зносін і транспартныя сродкі, інструменты, прыстасаванні, абсталяванне, сувязь і сродкі сувязі, тэхналогіі.

Пароды свойскай жывёлы. Гатункі культурных раслін. Культываваныя (культурныя) глебы. Будынкi і збудаванні як артэфакты матэрыяльнай культуры. Развіццё шляхоў зносін і транспартнай сеткі як важкі фактар культуратворчасці. Інструменты, прыстасаванні, абсталяванне як культурная каштоўнасць і іх музейнае захаванне. Сувязь і сродкі сувязі на сучасным інфармацыйным этапе развіцця грамадства. Функцыянальнае ўдасканаленне асяроддзя пражывання чалавека з дапамогай тэхналогій.

Тэма 9. Тыпалогія як навуковы метаад сістэматызацыі культур

Паняцці тыпу, тыпалогіі і тыпалагізацыі культур. Праблема тыпалогіі ў фундаментальнай культуралогіі (М. А. Бярдзьеў, Ф. Ніцшэ і інш.). Крытэрыі тыпалагізацыі культур: лакальны (прасторавы-геаграфічны), сацыяльны, фармацыйны, храналагічна-часавы, этнаграфічны, аксіялагічны і інш.

Прынцыпы тыпалагізацыі культур: фармацыйны, цывілізацыйны, канцэптэуальны, культурна-гістарычны, рэгіянальна-тэрытарыяльны, этнацыянальны, дэмаграфічны, рэлігійны і інш.

Гістарычныя тыпы культуры: прыродна-сімвалічны (старажытныя формы культуры), антрапакасмаганічны (Антычнасць), хрысціянска-рэлігійны (Сярэдневякоўе), універсальна-гарманічны (Адраджэнне), пратэстанцка-рэфармісцкі (Рэфармацыя), рацыянальна-нарматыўны (абсалютызм), крытыка-асветніцкі (Асветніцтва), рамантычна-ўтапічны (рамантызм), індывідуальна-прагматычны (другая палова XVIII ст.), таталітарна-бюракратычны, дэмакратычна-тэхнатронны, гуманістычны (XX ст.).

Тэма 10. Тыпалагічныя мадэлі культур

Тыпы культур паводле О. Шпенглера. Прасімовал як універсальны сродак адлюстравання светаўспрымання калектыўнай душы. Тыпы душы культуры: апаланічны (антычная культура), фаўстаўскі (заходнееўрапейская, рамана-германская культура) і магічны (група магічных культур, напрыклад егіпецкая, арабская).

Дзейнасная прырода тыпаў культур паводле М. Я. Данілеўскага. Паняцце «восевага часу» ў тыпалогіі К. Ясперса. Чатыры гістарычныя культурныя тыпы: праметэеўскі, культуры старажытнасці, культура восевага часу, паслявосевая (тэхнічная) культура.

Канцэпцыя цыклічнага развіцця культур П. А. Сарокіна: ідэацыйны, сенсетыўны (пачуццёвы) і ідэалістычны тыпы культуры. Тыпалагічная мадэль паводле М. Мід: постфігуратыўная, кофігуратыўная, прэфігуратыўная культура. Паміж Усходам і Захадам: «даследзіны беларускага светапогляду» паводле Ігната Канчэўскага (Абдзіраловіча).

Тэма 11. Элітарная і народная культуры

Элітарная і народная культуры: сутнасныя характарыстыкі.

Эліта як вышэйшы слой сацыяльнай структуры грамадства. Канцэпцыя элітарнай культуры ў працах М. А. Бярдзьева. Агульныя рысы, асаблівыя якасці і каштоўнасна-псіхалагічныя ўстаноўкі эліты. Нефармальнае ўлада эліты. Характэрныя рысы элітарнай культуры. Карпаратыўны характар элітарнай культуры. Духовны арыстакратызм. Эстэтычная свабода. Глыбіня зместу і арыгінальнасць. Вытанчанасць формы. Наватарства. Індывідуальны пачатак і камерцыйная незалежнасць.

Роля народнай культуры ў ідэнтыфікацыі і самазахаванні этнасу. Этнас як суб'ект народнай культуры. Індывідуальныя, групавыя, масавыя элементы народнай культуры. Функцыі народнай культуры: эстэтычная, выхаваўчая, утылітарна-практычная, абрадавая і інш. Ананімны, калектыўны, непрафесійны характар народнай культуры. Разнастайнасць форм народнай культуры: каляндарна-абрадавая і сямейна-абрадавая паэзія, народныя тэатр, музыка, танец, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва. Творчыя стасункі і ўзаемадачынненні народнай і элітарнай культур.

Тэма 12. Масавая культура

Паняцце масавай культуры і яе характэрныя рысы. Масавая культура як прадукт постіндустрыяльнага (інфармацыйнага) тыпу тэхналагічнага развіцця. Уплыў НТР, урбанізацыі, разбурэння лакальных супольнасцей і сацыяльных межаў на фарміраванне масавай культуры. Месца сучасных

сродкаў камунікацыі і павышэння ўзроўню адукаванасці мас у дынаміцы масавай культуры. Дэмакратызацыя грамадства як каталізатар масавай культуры. Натуралізм як рыса масавай культуры.

Функцыі масавай культуры: забаўляльная, камерцыйная, кампенсаторная, нарматыўна-рэгулятыўная, знакава-семантычная (дэманстрацыйная), сацыялізацыйная.

Асноўныя жанры масавай культуры. Масавая літаратура і яе жанры. Мода як масавая з'ява. Папулярная музыка і яе жанры.

Тэма 13. Субкультура і контркультура

Дамінантная культура, субкультура і контркультура: суадносіны паняццяў. «Субкультура» як навуковае паняцце. Асноўныя рысы субкультуры і фактары іх фарміравання. Тыпалогія субкультур. Сацыяльныя функцыі субкультуры. Прычыны актуалізацыі субкультурных утварэнняў у трансфармаваным беларускім грамадстве. Субкультурны выбух сучаснасці (А. Тофлер). Субкультурная стратыфікацыя: субкультуры моладзі XX–пачатку XXI ст. (хіпі, бітнікі, панкі, готы, скінхеды, хакеры, рокеры, байкеры і інш.).

Паняцце «контркультура», падыходы да яго азначэння. Характарыстыкі контркультуры. Месца і роля контркультуры ў гістрычнай дынаміцы. Спецыфіка ўзаемасувязей дамінантнай культуры, субкультуры і контркультуры ў гісторыі.

Тэма 14. Асоба ў прасторы культуры

Канцэпцыі чалавека ў гісторыі заходнееўрапейскай антрапалогіі: касмацэнтрычная, тэацэнтрычная, антрапацэнтрычная, логацэнтрычная, рацыяналістычная, сацыяцэнтрычная, антрапалагічная. Асоба як этычная істота.

Спосабы і формы засваення культуры асобай. Творчасць як асноўны тып асобаснай дзейнасці. Паняцце інтэрыарызацыі.

Этапы дынамікі ўваходжання чалавека ў культуру: хамінізацыя, інкультурацыя, акультурацыя. Хамінізацыя індывіда як этап інтэрыарызацыі. Інкультурацыя і яе механізмы. М. Мід, Д. Мацумота, М. Херсковіц аб сутнасці інкультурацыі. Спосабы перадачы культурнай інфармацыі: вертыкальная, гарызантальная і непрамая трансмісіі. Агенты і інстытуты інкультурацыі. Псіхалагічныя механізмы інкультурацыі: імітацыя, ідэнтыфікацыя, пачуццё сораму і пачуццё віны. Акультурацыя і яе стратэгіі: асіміляцыя, інтэграцыя, маргіналізацыя, сепарацыя.

Тэма 15. Культура і цывілізацыя

Паняцце цывілізацыі. Асноўныя прыметы цывілізацыі. Тэорыі цывілізацыі ў даследаваннях XVIII–XX стст. Асаблівасці інтэрпрэтацыі цывілізацыі ў працах І. Канта, Ф. Ніцшэ, М. Бярдзьева, М. Хайдэгера, К. Ясперса. Суадносіны культуры і цывілізацыі ў разуменні О. Шпенглера, А. Вебера, А. Тойнбі. Канцэпцыі цыклічнага развіцця цывілізацый (М. Данілеўскі, О. Шпенглер, А. Тойнбі, П. Сарокін).

Тыпы цывілізацый і іх крытэрыі. Архаічная цывілізацыя. Усходні і заходні тыпы цывілізацыі, іх характэрныя рысы. Тэхнагенная цывілізацыя і яе асаблівасці. Два тыпы грамадства – індустрыяльнае і постіндустрыяльнае, інфармацыйнае. Фарміраванне глабальнай цывілізацыі, негатыўныя і пазітыўныя наступствы.

Канцэпцыі сутыкнення цывілізацый С. Хантынгтана, трэцяй хвалі Э. Тофлера, канца гісторыі Ф. Фукуямы.

Тэма 16. Дынаміка культуры

Паняцце культурнай дынамікі і яе асноўныя вытокі. Канцэпцыі дынамікі культуры. Флуктацыя культуры (П. А. Сарокін «Сацыяльная і культурная дынаміка»). Тэорыя адаптацыі Т. Парсанса. Лінейна-паступальныя, хвалепадобныя, цыклічныя, інверсійныя, выбуховыя змяненні (Ю. М. Лотман «Культура і выбух»). Крыніцы дынамікі культуры: традыцыі; інавацыі; дыфузія; запазычанні; сінтэз як узаемадзеянне і спалучэнне разнародных культурных элементаў. Традыцыя як крыніца культурнай дынамікі. Культурныя інавацыі і шляхі іх узнікнення. Этапы ўкаранення інавацыі ў культуры: адбор, мадыфікацыя, інтэграцыя. Узаемадзеянне культур, традыцый і навацый. Запазычанні як від культурнай дынамікі. Культурная дыфузія і яе напрамкі. Тэорыя дыфузіянізму (Ф. Ратцэль, Л. Фрабеніус, Ф. Грэбнер, К. Уіслер). Гарызантальны і вертыкальны напрамкі дыфузіі. Культурная дынаміка ва ўмовах сучаснай глабалізацыі.

Тэма 17. Прырода і культура

Узроўні і сферы праяўлення суадносін прырода – культура. Асаблівасці спалучэння прыроды і культуры. Гістарычныя этапы і формы апазіцыі «прырода – культура». Першабытны этап. Нараджэнне цывілізацыі. Фарміраванне гарманічных адносін «натуры» і «культуры» як трэці гістарычны этап.

Інтэрпрэтацыя прыроднага і культурнага ў культурфіласофскай думцы. Погляды беларускіх мысліцеляў на суадносіны прыроды і культуры. Маральная філасофія Л. Залускага. Беларуская школа фізіякратаў (Г. Страйноўскі, Я. Храптовіч, Т. Млоцкі, А. Тызенгауз і інш.). Роля прыроды

ў станаўленні і развіцці культуры. Прыродныя сімвалы ў культуры. Ідэя пазнання прыроды і культуры (Ч. Дарвін, Э. Тайлар, Л. Морган, Л. Уайт і інш.). Тэорыя каэвалюцыі чалавека, грамадства і прыроды М. Маісеева. Экалагічныя праблемы сучаснай цывілізацыі (недахоп прыродных рэсурсаў, скарачэнне біялагічнай разнастайнасці, забруджванне паветра, планетарнае пацяпленне і інш.) і шляхі іх вырашэння. Узнікненне экалогіі як навукі.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Дзённая форма атрымання адукацыі

Нумар тэмы	Назва тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		Колькасць гадзін КСР	Форма кантролю ведаў
		Лекцыі	Семінарскія заняткі		
1	2	3	4	5	6
1	Уводзіны	2			
2	Узнікненне і развіццё культуралагічных ведаў на розных этапах існавання грамадства	2	2		
3	Сутнасць паняцця «культура»	2	2		
4	Функцыі культуры	2	2		
5	Метадалогія даследаванняў культуры	2	2		
6	Тэорыя культурных форм	2	2	2	Тэст
7	Духоўная культура, характарыстыка яе форм	2	2		
8	Матэрыяльная культура: крытэрыі і змест	2	2		
9	Тыпалогія як навуковы метады сістэматызацыі культур	2	2	2	Дыскусія
10	Тыпалагічныя мадэлі культур	4	2	2	Даклад
11	Элітарная і народная культуры	2	2	2	Вырашэнне праблемна-сітуацыйных задач
12	Масавая культура	2	2	2	Абмеркаванне вынікаў індывідуальных заданняў
13	Субкультура і контркультура	2	2	2	Вырашэнне праблемна-сітуацыйных задач
14	Асоба ў прасторы культуры	2	2		
15	Культура і цывілізацыя	2	2		
16	Дынаміка культуры	2	2	2	Адказы на кантрольна-навучальныя пытанні

1	2	3	4	5	6
17	Прырода і культура	2	2	2	Тэсціраванне
	Разам...	36	32	16	

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

1. Борко, Т. И. Культурная антропология : учебник для студентов высших учебных заведений, обучающихся по гуманитарным направлениям / Т. И. Борко. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Юрайт, 2022. – 208 с.
3. Комиссарова, Т. С. Культурология: практикум: учеб. пособие / Т. С. Комиссарова, А. Ю. Цыгоняева. – 2-е изд., испр. и доп. – Санкт-Петербург : СПбГУТ им. М. А. Бонч-Бруевича, 2022. – 50 с. – URL: <https://e.lanbook.com/book/279308>. (дата обращения: 12.12.2025).
4. Культурология : учебно-методическое пособие / составители Е. Н. Афанасова, В. В. Третьяков. — Иркутск : ИрГУПС, 2023. – 160 с. – URL: <https://e.lanbook.com/book/369548>. (дата обращения: 12.12.2025).
5. Смолик, А. И. Культурология : учебное пособие / А. И. Смолик, Ю. П. Бондарь, О. М. Соколова. – Минск : РИВШ, 2025. – С. 9–129.

Дадатковая

1. *Абдзіраловіч, І.* Адвечным шляхам: дасьледзіны беларускага сьветагляду/ *І. Абдзіраловіч.* – Мінск : Навука і тэхніка, 1993. – 42, [4] с. – (Згукі мінуўшчыны).
2. Борзова, Е. П. Сравнительная культурология : учебник для студентов высших учебных заведений, обучающихся по гуманитарным направлениям / Е. П. Борзова. - 2-е изд., перераб. и доп. - Москва : Юрайт, 2021. – 554 с.
3. *Костина, А. В.* Массовая культура как феномен постиндустриального общества / *А. В. Костина.* – М. : URSS : КомКнига, 2006. – 350 с.
4. Швед, І. А. Беларуская мифалогія : вучэбны дапаможнік для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі па спецыяльнасцях "Руская філалогія (па напрамках)", "Беларуская філалогія (па напрамках)". У 2 ч. Ч. 1. Касмалогія / *І. А. Швед.* - Мінск : РИВШ, 2022. - 259 с.
5. Швед, І. А. Беларуская мифалогія : вучэбны дапаможнік для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі па спецыяльнасцях "Руская філалогія (па напрамках)", "Беларуская філалогія (па напрамках)". У 2 ч. Ч. 2. Антрапалогія. Дэманалогія / *І. А. Швед.* - Мінск : РИВШ, 2022. - 287 с.

Метады і тэхналогіі навучання

Да педагагічных методык і тэхналогій, якія садзейнічаюць пошуку і прымяненню ведаў, а таксама набыццю вопыту самастойнага рашэння прафесійных праблем, адносяцца:

- тэхналогіі вучэбна-даследчай дзейнасці;
- праектныя тэхналогіі;
- камп'ютэрныя тэхналогіі.

Пры арганізацыі вучэбнага працэсу і кантрольна-ацэначнай дзейнасці выкладчыкам рэкамендуецца выкарыстоўваць розныя мадэлі кіруемай самастойнай работы, вучэбна-метадычны комплекс.

Для фарміравання неабходных універсальных і спецыялізаваных кампетэнцый мэтазгодна укараняць ў практыку правядзення семінарскіх заняткаў метадыкі актыўнага навучання, дыскусійныя формы, прымяняць праблемныя, творчыя заданні.

Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і выкананні самастойнай работы студэнтаў

Арганізацыя самастойнай работы студэнтаў прадугледжвае работу з навукавай, навукова-папулярнай, вучэбна-метадычнай, хрэстаматыйнай літаратурай, вывучэнне студэнтамі асобных пытанняў дысцыпліны, аналіз канкрэтных сітуацый, падрыхтоўку да семінарскіх заняткаў, тэсту, заліку.

Пры вывучэнні вучэбнай дысцыпліны выкарыстоўваюцца наступныя формы самастойнай работы:

- работа студэнтаў з навукавай і вучэбна-метадычнай літаратурай, с першакрыніцамі, самастойнае вывучэнне некаторых пытанняў вучэбнай дысцыпліны, падрыхтоўка да семінарскіх заняткаў, заліку;
- кіруемая самастойная работа ў выглядзе выканання індывідуальных заданняў, падрыхтоўкі прэзентацый, індывідуальных кансультацый.

Выкананая работа павінна адлюстроўваць ступень засваення студэнтамі тэарэтычных пытанняў, уменне самастойна мысліць, лагічна разважаць, ставіць пытанні, абагульняць, вызначаць праблемы, рабіць вывады.

Пералік рэкамендаваных сродкаў дыягностыкі вынікаў вучэбнай дзейнасці

Для ацэнкі дасягненняў па вучэбнай дысцыпліне «Тэорыя культуры» і дыягностыкі фарміравання кампетэнцый студэнтаў выкарыстоўваецца наступны дыягнастычны інструментарый:

- удзел студэнта і выступленне яго на семінары з падрыхтаваным інфармацыйным (тэматычным) паведамленнем і інш.;
- абарона заданняў, выкананых на семінарскіх занятках;
- падрыхтоўка рэфератаў па асобных тэмах, раздзелах дысцыпліны;
- абарона выкананых у рамках кіруемай самастойнай работы індывідуальных (групавых) заданняў;
- вусныя бягучыя кантрольныя апытанні па асобных тэмах падчас заняткаў;
- тэставы кантроль;
- бягучая атэстацыя, залік па вучэбнай дысцыпліне.